

Збірник тез

**V Міжнародної наукової конференції
«ВОЄННІ КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ:
історичні та психологічні наслідки»**

15 – 16 квітня 2025

ТЕРНОПІЛЬ, УКРАЇНА

Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки:
Збірник тез V Міжнародної наукової конференції, 15-16 квітня 2025 р. / упоряд.
А.А. Криськов, М.Я. Блавіцький, Н.В. Габрусєва – Тернопіль: ФОП Паляниця В. А.,
2025. – 142 с.

ISBN 978-617-7875-94-8

Збірник містить матеріали V Міжнародної наукової конференції «ВОЄННІ
КОНФЛІКТИ ТА ТЕХНОГЕННІ КАТАСТРОФИ: історичні та психологічні наслідки»
Конференція проведена Тернопільським національним технічним університетом імені
І. Пулюя 15-16 квітня 2025 р.. Основне проблемне поле конференції: питання
психологічної та соціальної реабілітації постраждалих під час воєнних конфліктів;
основні напрямки новітніх досліджень у мінімізації наслідків воєнних конфліктів та
техногенних катастроф; шляхи міжнародного співробітництва у подоланні екологічних,
економічних, психологічних, соціальних проблем, пов'язаних з воєнними конфліктами
та техногенними катастрофами тощо.

Всі права захищені. Жодна з доповідей цього видання не може бути повністю чи
частково відтворена або розмножена електронним, механічним, фото- чи будь-яким
іншим способом без попереднього письмового погодження з програмним комітетом
конференції. Всі доповіді відтворено з дозволу їх авторів. Видавець не несе
відповідальності за будь-який збиток, заподіяний особам чи власності внаслідок
некоректності наданої в збірнику інформації або при використанні будь-яких методів,
виробів чи ідей, які описано в поданих авторами доповідях.

ISBN 978-617-7875-94-8

Матеріали публікуються в авторській редакції та відображають точку зору
авторів, яка може не збігатися з позицією редколегії

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ, ЯКІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ ВТРАТУ БЛИЗЬКОЇ ЛЮДИНИ

СЕНЬОВСЬКА Н. Л., канд. пед. н., доц.; **СКУРАТКО Т. М.**, канд. філол. н., доц.;

НЕСТАЙКО І. М., канд. пед. н., доц. 32

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ З ІСТОРІЄЮ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛІ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ-РЕКВІЕМУ)

СІВЧУК П. І., ст. викладач 34

ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК ФАКТОР МІНІМІЗАЦІЇ НАСЛІДКІВ КОНФЛІКТІВ

СІТКАР В. І., канд. психол. н., доц.; **СІТКАР С. В.**, канд. пед. н., доц. 36

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» В КОНТЕКСТІ МАСОВОГО ВЕРБУВАННЯ РАШИСТАМИ ДІТЕЙ ДЛЯ ДИВЕРСІЙ В УКРАЇНІ

ХИМКО М. Б., канд. психол. н. 42

Комуніальний заклад Львівської обласної ради Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, Україна

ТОВПЕКО О. В., канд. психол. н.

засновниця громадської організації "Важливі", Україна

ГРУПОВА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЯК РЕСУРС ДЛЯ ДІТЕЙ ВОЇНІВ

ЧОП Т. О., асистент 44

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ШОСТАКІВСЬКА Н. М., канд. пед. н., доц.; **КАЗЬМІРУК О. П.** 46

Тернопільський національний університет імені Івана Пулюя, Україна

РЕАБІЛІТАЦІЯ ЖЕРТВ ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ

СЕКЦІЯ 2. ІСТОРІЯ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ І ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ 48

ВІЕРУ І. Д., студент-докторант 48

Сучавський університет «Штефан чел Маре», Румунія

МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ІСТОРИЧНА, ПОЛІТИЧНА ТА ПРАВОВА РЕТРОСПЕКТИВА

КРИВА Л. П. 52

Відокремлений структурний підрозділ «Тернопільський фаховий коледж» Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, Україна

ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

МЕДВЕДЄВ О., ст. н. с. 55

Національний університет оборони України, Україна

МІСТИЧНЕ Й ПОЛІТИЧНЕ У ТВОРЧОСТІ ДОНЦОВА В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

СТОЦЬКИЙ Я. В., д. істор. н., проф. 58

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ПСИХОЛОГІЧНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ В ПРОЦЕСІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ УПЦ МП ДО ПЦУ

ШОСТАКІВСЬКА Н. М., канд. пед. н., доц.; **ЩЕРБАНЬ Ю. І.** 62

Тернопільський національний університет імені Івана Пулюя, Україна

ПЕРША АРАБО-ІЗРАЇЛЬСЬКА ВІЙНА (1948-1949): ПРИЧИНИ, ХІД І НАСЛІДКИ КОНФЛІКТУ

СЕКЦІЯ 3. ГІБРИДНІ ВІЙНИ: ІСТОРИЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ 65

ОНОФРІЙЧУК О. Ю.; ПРОКОПЕНКО О. С., доктор філософії 65

Національний університет оборони України, Україна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ В ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ДОСВІД УКРАЇНИ

ПОТІХА О., канд. істор. н., доц. 67

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ДУДУН Ю.

Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола, Україна

УДК 159.9+316.6

Сіткарь В. І., канд. психол. н., доц.; Сіткарь С. В., канд. пед. н., доц.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» В КОНТЕКСТІ МАСОВОГО ВЕРБУВАННЯ РАШИСТАМИ ДІТЕЙ ДЛЯ ДИВЕРСІЙ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті висвітлено деякі психологічні особливості «гібридної війни» проти України, в яку ворог нині втягує чимало підлітків залучаючи їх для здійснення внутрішньої диверсії. Найчастіше – для підпалів авто військовослужбовців ЗСУ, обладнання «Укрзалізниці» чи будівель ТЦК. Шукають «виконавців», як правило, через телеграм – в групах з пропозиціями заробити «швидкі гроші». Це – «небезпечний тренд», адже неповнолітні – більш вразливі для вербування, бо «не можуть усвідомлювати і прораховувати наслідки своїх дій», на чому і роблять акцент російські спецслужби.

Проте, аналіз судових процесів показує, що ніхто з паліїв не має відвертих проросійських поглядів. Здебільшого вони керуються не ідеологічними переконаннями, а намірами заробити швидкі гроші. Тому, у війні на витривалість, частина якої триває вже понад 4060 днів від початку окупації Криму, кожен з нас є важливим для перемоги. Сьогодні важливо не лишити війну дітям, не програти всередині України.

Ключові слова: Україна, психологія, підлітки, диверсії, мотивація, гібридна війна, кримінальна відповідальність.

Sitkar V.I., PhD (Psych.), Assoc. Prof.; Sitkar S. V., PhD (Ped.), Assoc. Prof.

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine

THE PSYCHOLOGICAL ASPECT OF «HYBRID WARFARE» IN THE CONTEXT OF MASS RECRUITMENT OF CHILDREN BY RACISTS FOR SABOTAGE IN UKRAINE

Abstract. The article highlights some psychological features of the “hybrid war” against Ukraine, in which the enemy is currently involving many teenagers, involving them in internal sabotage. Most often - for setting fire to cars of servicemen of the Armed Forces of Ukraine, equipment of “Ukrzaliznytsia” or buildings of the Trade and Commerce Center. They are looking for “performers”, as a rule, through Telegram - in groups with offers to earn “quick money”. This is a “dangerous trend,” as minors are more vulnerable to recruitment because they “cannot realize and calculate the consequences of their actions,” which is what Russian special services emphasize.

However, an analysis of the trials shows that none of the arsonists have openly pro-Russian views. For the most part, they are guided not by ideological convictions, but by intentions to make quick money. Therefore, in the war of endurance, part of which has been going on for more than 4,060 days since the beginning of the occupation of Crimea, each of us is important for victory. Today, it is important not to leave the war to the children, not to lose it inside Ukraine.

Keywords: Ukraine, psychology, teenagers, sabotage, motivation, hybrid war, criminal responsibility.

За визначенням Великої української енциклопедії (ВУЕ) [2], **гібридна війна** (англ. *hybrid warfare*) – різновид ескалації конфліктів, властивий для ХХІ ст., що поєднує застосування державних та недержавних, традиційних і нетрадиційних тактик і стратегій, ресурсів, засобів, методів підривної діяльності, механізмів кібервійни з метою досягнення певних політичних цілей. Гібридна війна має воєнний, дипломатичний, політичний, правовий, психологічний, інформаційний, фінансово-економічний, соціальний, ідеологічний виміри. Зазвичай ці напрями реалізації гібридної війни поєднують в різні комбінації і, застосовуючи у воєнних цілях, перетворюють на зброю. Основним інструментом гібридної війни є ініціювання та підтримання державою-агресором в іншій державі, обраній для агресії, внутрішніх суперечностей і

конфліктів. При цьому сторона-агресор зазвичай публічно заперечує свою причетність до розв'язаного конфлікту, ретельно маскує його справжній перебіг та ініціаторів [2].

Як зазначає Л. Федоренко, речниця Управління СБУ в Чернівецькій області, гібридну війну проти України росіяни ведуть не одне десятиліття. Важливим компонентом такої війни є інформаційно-психологічні ефекти, метою яких є вплив на емоції й почуття людей, їх дезорієнтація й залякування.

Якщо говорити простими словами, то гібридна війна – це такий тип конфлікту, коли агресор для досягнення своєї політичної мети використовує і військові, і невійськові методи. Причому застосовувати їх він може й одночасно, і послідовно. Це явище не нове. Ще китайський військовий стратег Сунь-цзи, який жив 500 років тому до нашої ери, у своєму трактаті «Мистецтво війни» писав: *«Одержати сотні перемог у бою – це не межа мистецтва. Підкорити супротивника без бою – ось це вінець мистецтва»*. У своїй праці він вчить вводити противника в оману, маніпулювати ним. Тож гібридні війни періодично виникали у світі протягом двох з половиною тисяч років. І методи їх ведення вдосконалювалися разом із розвитком технологій [7].

Можна дискутувати багато з приводу того, скільки часу веде проти України гібридну війну кремль, який уособлює і росію, і колишній радянський союз. З огляду на те, як тільки не намагався агресор знищити ідентичність українців – а це і голодомори, і знищення справжньої української науки й культури, знецінення та максимальна адаптація до російської – а відтак і знищення: української мови, ув'язнення і страти українських діячів з різних галузей – все це є елементами гібридної війни, яка в різні періоди проявлялась більше чи менше. Виходячи з цього можна зробити висновок, що триває вона далеко не одне десятиліття [7].

Згадуючи про інформаційну складову гібридної війни, варто говорити про інформаційно-психологічні впливи. Бо інформація – це зброя, а психологічний компонент – це спосіб ураження цією зброєю. Мета будь-якої інформаційно-психологічної операції – вплинути саме на емоції й почуття людей, дезорієнтувати їх, залякати, заволодіти їхніми мізками і, як то кажуть, взяти максимально без бою [7].

Використання поняття «гібридна війна» набуло особливого значення у зв'язку з розв'язаною 2014 росією агресії проти України, результатом якої стали окупація АР Крим та окремих районів Донецької і Луганської областей (ОРДЛО). Російська агресія спонукала до розширення змісту гібридної війни, стимулювала процес осмислення цього явища як окремого феномена [2].

Не оминає ворог і дітей, зокрема підлітків, останнім часом залучає їх для здійснення внутрішньої диверсії проти України. Дуже прикро, але українські діти вже знають, що таке війна – не з пісень і фільмів, а на власному досвіді. З офіційних джерел, (дані Офісу Генерального прокурора України (ОГПУ)), станом на ранок **02.05.2022 р.**, за час повномасштабного вторгнення росії в Україну, 219 дітей загинули та понад 405 отримали поранення. Офіційні цифри представлено в табл.1. Зауважимо, що йдеться тільки про підтверджені випадки. Реальні цифри можуть бути значно більшими, особливо, якщо враховувати Маріуполь [1; 4; 8].

Отже, більше ніж **2444** дітей постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії рф. Станом на ранок 25 березня 2025 року за офіційною інформацією ювенальних прокурорів **605** дітей загинули та понад **1839** отримали поранення різного ступеня тяжкості [1].

Крім того, діти на окупованих територіях стають жертвою кремлівської пропаганди, їм штучно змінюють ідентичність, підміняючи ціннісні орієнтації, що є насправді не меншою трагедією, аніж чиясь загибель, бо так у донецькій і кримській юні вбивають українського громадянина [3].

Область	Кількість загиблих та поранених дітей	
Region	Number of dead and injured children	
	Станом на 02.05.2022 р.	Станом на 25.03.2025 р.
Донецька / Donetsk	139	634
Київська / Kyiv	115	136
Харківська / Kharkiv	95	470
Чернігівська / Chernihiv	68	
Херсонська / Kherson	45	198
Миколаївська / Mykolayiv	43	118
Луганська / Luhansk	37	
Запорізька / Zaporizhzhia	27	170
Сумська / Sumy	17	115
м. Київ / m. Kyiv	16	
Житомирська / Zhytomyr	15	
Дніпропетровська/ Dnipropetrovsk		203

Розв'язана 24.02.2022 рф широкомасштабна війна проти України засвідчує, що гібридна війна може здійснюватися з метою пошуку слабких місць в обороні противника задля подальшого відкритого збройного захоплення території суверенної держави. При цьому використання елементів гібридної війни продовжується, що засвідчує спроба з боку керівництва рф розмиття відмінностей між станом війни і миру під виглядом «спеціальної військової операції» [2].

В контексті психологічного аспекту гібридної війни зазначимо, що людина, яка перебуває у сталому інформаційному оточенні, приймає його наративи, слабо реагує на «інформаційні посили» з іншого поля. Пам'ятаємо радянські часи, коли невеличка частина громадян намагалися слухати заборонені «радіоголоси свободи». Так і ми маємо пропагувати свій спосіб життя. Але наш публічний плюралізм за «поребриком» подають як деструктивний бардак. Тому інформація про Україну має бути доступною і зрозумілою у форматі змагання й конкуренції із кремлівською пропагандою. Але умови для цього не найкращі, бо ми втратили ціле покоління, яке на початку війни лише йшло в школу, а тепер готується її закінчувати. Росіяни їм тепер через «юнарію» вживлюють модель успіху справжнього громадянина, що захищає «все наше». Це така от штучна ідентичність. На окупованих теренах у молоді три шляхи – спробувати реалізуватися у вільній Україні, лишитися у себе вдома і йти в колаборанти, або якось виживати, чи шукати кращої долі в росії. І нам варто дбати, аби перший варіант розглядало якнайбільше молоді Донбасу та Криму. І не тільки пропонувати їм збільшену стипендію чи тимчасове житло в гуртожитку, а й шукати змоги надавати гарантії працевлаштування. Це буде найкращою версією ідеї сформувати їм перспективу. Слід враховувати особливості дитячої психології, яка генерує мрії, проєкти. Тобто, дітям з-поміж вимушених переселенців слід не просто давати змогу здобути освіту, а й отримати роботу, щоб вони могли утримати сім'ю і власне житло [3].

Питання експлуатації з пропагандистською метою «дитячої компоненти» війни щільно пов'язане з генеральною лінією кремля. Дітей, які воювали поруч із дорослими, завжди вихвалювала пропаганда як радянська, тепер російська, так і в нацистській Німеччині. Згадайте синів полку, юних підпільників чи гітлер'югенд. Так не повинно бути, зазначає віцепрезидент ГО «Всеукраїнська фундація «Захист прав дітей» О. Лазаренко. «Я теж не в захваті, що діти

воювали і проти російського окупанта на початках у складі добробатів. У нас достатньо дорослих, аби зі зброєю в руках відстоювати країну» [3].

В цьому контексті зауважимо, що за визначенням ООН, **дитина-солдат** – «це будь-яка особа, що не досягла 18-річного віку, яку завербували і використовують збройні сили чи озброєне угруповання в будь-якій ролі», наприклад, як комбатантів, кухарів, носильників чи розвідників. Конвенція ООН із прав дитини забороняє вербувати солдатів віком до 15 років [3].

Історія знає жахливі приклади використання дітей у певних збройних кампаніях. Найвідоміший з них – дитячий хрестовий похід 1212-го під орудою чабана 12-літнього Етьєна, якому нібито прийшло видіння й вказало піти і боронити Гроб Господній у Палестину. Він йшов від Парижа на південь і полум'яними фанатичними промовами збирав цілі майдани, запевняючи, що тільки дітям дарував Бог право звільнити Єрусалим від «невірних», бо вони непорочні. Етьєну вдалося зібрати декілька десятків тисяч підлітків, готових йти з ним. Їх навіть благословив Папа Римський. Вони сіли на кораблі, але цю дітлашню захопили пірати, продавши їх у рабство. Більшість інших загинули на зворотному шляху додому.

І радянська, потім російська пропаганда фактично спираються на відомі ще до них «наративи Гавроша» – персонажа роману Віктора Гюго «Знедолені» – малого паризького безхатка-шибеника, загинлого на барикаді неподалік Бастилії. Подібні сакральні жертви допомагають вибудувати посил-обґрунтування для мотивації воїнів воювати. Проблема дітей-жертв війни є по обидва боки фронту. Що дуже небезпечно. Це виховує ціннісні орієнтації з присмаком агресії як способу виживання [3].

Крім вищезазначеного, вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що сьогодні в суспільстві серед українських підлітків шириться небезпечний тренд – співпраця з ФСБ. Російські спецслужби масово вербують дітей для диверсій в Україні. Найчастіше – для підпалів авто військовослужбовців ЗСУ, обладнання «Укрзалізниці» чи будівель ТЦК. Шукають «виконавців», як правило, через телеграм – в групах з пропозиціями заробити «швидкі гроші». Те, що виконувати такі завдання погоджуються діти, вербувальників не хвилює – навпаки переконують «виконавців», що їм за це нічого не буде [5].

Численні пропозиції роботи із привабливими умовами – неповна зайнятість з вільним графіком та щедрою оплатою – українці почали системно отримувати у травні 2024 року. Такі оголошення розміщують у телеграм-групах з пошуку роботи, знайомств або інформацією про «рейди ТЦК». Тим, хто зацікавиться, відкривають карти.

За словами речника СБУ Артема Дехтяренка, неповнолітні – більш вразливі для вербування, оскільки «не можуть усвідомлювати і прораховувати наслідки своїх дій», на чому і роблять акцент російські спецслужби. З цього приводу співробітник департаменту контррозвідки СБУ Ігор розповідає: «Були випадки, коли (*паліями були – ред.*) діти до 14-ти років. Вони ще не мають повністю сформованого бачення, не розуміють всієї серйозності суспільного резонансу і наслідків, і це просто легкий заробіток швидких грошей». Діти до 14 років в Україні вважаються малолітніми. Заробити на підпалах авто пропонують навіть їм.

«Серед затриманих СБУ підпальовачів абсолютно різні люди. І єдине, що їх об'єднує, це мотивація – не ідеологічна складова, не любов до «руського міра», а гроші», – каже речник СБУ А. Дехтяренко [5]. Діапазон розцінок, які пропонують за роботу виконавцям варіюється від кількох сотень доларів до кількох тисяч. Та подекуди неповнолітніх вербують, пропонуючи захмарні суми. Як, наприклад, львівським хлопцям, про яких журналісти розповідали в засобах масової інформації на початку – їм запропонували за підпал автівок 12 тисяч доларів. Вони спалили кілька автівок, але гроші отримали тільки за одну. І не 12 тисяч доларів, а півтори. Причому під час перемовин куратор повідомив хлопцям – за підпали платять із державних коштів. Якої держави – не уточнив.

Проте сподіватися на обіцяне кураторами також не варто. «Були навіть випадки, коли палій здійснив підпал транспортного засобу, скинув відео як підтвердження, як результат своєї роботи. Але куратор з тієї сторони сказав, що воно зроблено неякісно, він йому за це не заплатить і запропонував ще зробити в ту ж ніч або наступного дня ще один підпал. Як

результат, не заплатили взагалі нічого, заблокували переписку в телеграмі і буквально в той же день йому в двері постукала СБУ» [5].

Оплату куратори зазвичай надсилають на криптогаманці або українські банківські картки, які також беруть в оренду через організовану для цього мережу в телеграм-каналах. Щодо криптогаманців, то вони, як журналісти особисто пересвідчилися, здебільшого ведуть не до конкретних людей, а до обмінників чи так званих «міксерів» – це сервіс, який ускладнює відстеження транзакцій. Через це відслідкувати за допомогою руху коштів, хто саме організатор підпалу – складно. Але можливо.

Застосовуючи психологічні механізми впливу куратори, які вербують підлітків для підпалів авто військових, прикриваються «боротьбою з ТЦК». Цей наратив в росії обрали не випадково – куратори поцілили в болюче місце, фактично підігравши настроям частини суспільства у період, коли набув чинності новий закон про мобілізацію. Все для того, аби створити картинку, мовляв, більшість громадян України з цим не погоджуються.

«За усіма випадками підпалів стоять російські спецслужби. Це або ФСБ, або ГРУ. Вони намагаються створити штучну картинку, щоб підпали, які здійснюються насправді за гроші, вчиняють звичайні українці, які чекають «руського міра» в нашій державі, які таким чином подають сигнал росіянам і нібито хочуть зірвати мобілізацію. Насправді це все частина російських ІПСО, яку вони потім розганяють відповідним чином», – каже речник СБУ А. Дехтяренко [5].

Після аналізу десятка спільнот в телеграмі, журналістам з відділу розслідування, вдалося з'ясувати, що групи, які працюють в українському інформаційному середовищі і видають себе за внутрішніх українських диверсантів, насправді створюються, наповнюються та куруються з росії. *По-перше*, як журналісти почули під час інтерв'ю, ніхто з паліїв не має відвертих проросійських поглядів, тобто вони керувались не ідеологічними переконаннями, а намірами заробити швидкі гроші.

По-друге, після ретельного аналізу можна побачити – хоч всі групи вербувальників мають різні назви, власні боти і сторінки в соцмережах, більшість з них пов'язані між собою. Це прослідковується по репостах публікацій між ними.

У замовників підпалів є певна внутрішня ієрархія. Головний – той, хто вирішує підпалювати конкретне авто або будівлю, чи ні, та керує рухом коштів. Другорядні та посередники, чії ролі схожі між собою – ті, хто шукає та спілкується з потенційними виконавцями, приймає звіти про роботу і від цього має свій відсоток. Посередниками можуть бути навіть кол-центри. «Російські спецслужби в окремих випадках, безпосередньо виходять на громадян України для того вони створили ці кол-центри. Кол-центр – це так звана прокладка між фінансуванням за пророблену диверсійну роботу на території України» [5].

Проте зауважимо, що за підпали авто українське законодавство передбачає відповідальність для усіх, навіть неповнолітніх. Залежно від обставин злочину, його можуть кваліфікувати за п'ятьма статтями Кримінального кодексу. Це державна зрада, диверсія, терористичний акт, а також пошкодження майна і перешкоджання законній діяльності ЗСУ. Покарання залежить від віку. Наприклад, підлітки від 14-ти до 16-ти, можуть притягатися до відповідальності лише за окремими статтями. А вже з 16-ти, можуть відповідати сповна.

Юрист Армен Нерсесян зазначає: «Якщо ми говоримо про дитину від 14 років, то це від трьох до семи років. І можливо, що це буде умовний строк. Якщо неповнолітній особі, яка здійснила підпал, виповнилося 14 років, вона вже є суб'єктом кримінальної відповідальності, як мінімум за умисне знищення або пошкодження майна шляхом підпалу. Для особи, якій не виповнилося 18 років, максимальна міра за тяжкий злочин – це 7 років» [5]. Якщо дитині немає 14-ти, наслідки все одно будуть. «До них можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру, передбачені Кримінальним кодексом України, як один з них – зобов'язання відшкодувати завдану шкоду. І власник автомобіля, це або військова частина, або безпосередньо військовослужбовець, має право подати позов про відшкодування завданих збитків» [5].

В СБУ повідомили, що починаючи з травня 2024 року затримали вже більше 160 паліїв, різного віку. Частина справ – вже у суді. В цьому контексті співробітники департаменту контррозвідки СБУ нагадують, що «Навіть видалена переписка підлягає відновленню. Це стосується і зняття інформації по мобільних зв'язках, по телеграм-каналах, по криптогаманцях, по відеокамерах. Перші матеріали, які вже були скеровані до суду, досить позитивно розглядаються» [5].

Як приклад, у березні 2025 року в Тернополі Нацполіція та СБУ запобігли вчиненню теракту біля підрозділу поліції. За даними слідства, вибух мала організувати учениця однієї зі шкіл. Через месенджер Telegram з нею зв'язався чоловік, що діяв під іменем «Александр». Він запропонував підозрюваній велику суму коштів за встановлення саморобного вибухового пристрою поблизу райвідділу Національної поліції [6]. За інформацією прокуратури: Дитина злякалась погроз і шантажу, до якого вдався чоловік, щоб схилити її до протиправного вчинку. Вона виготовила, за вказівкою чоловіка, саморобний вибуховий пристрій із підручних матеріалів та можливістю дистанційного електронного підриву. Замаскований вибуховий пристрій помістила під автомобіль правоохоронців. Проте поліцейські виявили небезпечний вибуховий предмет й розшукали причетну до його встановлення [6]. Дівчині повідомлено про підозру у закінченому замаху на терористичний акт (ч. 3 ст. 15, ч. 1 ст. 258 Кримінального кодексу України).

Отже, дезінформація, маніпуляція, фейки, діпфейки, підміна понять, поширення чуток, відверта брехня – це не повний перелік засобів, які використовує кремль, щоби вплинути як на громадську думку в цілому, так і на свідомість та підсвідомість окремої людини. Сьогодні, враховуючи зазначене вище, нам потрібно інтегрувати в освітній процес теми з кібергігієни та кібербезпеки для того щоб безпечна поведінка онлайн ставала звичкою кожної дитини. Так легше зможемо перемогти ворога.

Джерела та література

1. *В Україні загинуло понад 600 дітей з початку повномасштабного вторгнення.* Офіс генпрокурора. URL : <https://hromadske.ua/suspilstvo/242047-v-ukrayini-zahynulo-bilshe-600-ditey-z-pochatku-rovnomasshtabnoho-vtorhennia-ofis-henprokurora> (дата звернення: 03.04.2025)
2. Горбатенко В.П. Гібридна війна. *Велика українська енциклопедія.* URL: <https://vue.gov.ua/> (дата звернення: 01.04.2025).
3. «Дитячий аспект» гібридної війни. URL : <https://armyinform.com.ua/2022/01/21/dytyachyj-aspekt-gibrydnoyi-vijny/> (дата звернення: 30.03.2025).
4. *Найбільше у трьох областях: скільки дітей загинуло і постраждало під час повномасштабної війни.* URL : <https://nikopolnews.net/ukraina/najbilshe-u-trokh-oblastiakh/> (дата звернення: 30.03.2025).
5. *Небезпечний тренд: ФСБ вербує українських дітей для підпалів авто ЗСУ.* URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/fsb-pidlitky-pidpaly-avto-zsu/33149666.html> (дата звернення: 02.04.2025)
6. *У Тернополі 14-річна дівчина підклала вибухівку під авто ТЦК.* URL: <https://kr.ua/ua/incidents/a707744-u-ternopoli-14-divchina-pidklala-vibukhivku-pid-avto-ttsk> (дата звернення: 02.04.2025).
7. *Що таке гібридна війна та як журналісти можуть протистояти ворожим ІІСО.* URL: <https://c4.com.ua/novyny/shho-take-gibridna-vijna-ta-yak-zhurnalisti-mozhut-protistoyati-vorozhim-ipso/> (дата звернення: 02.04.2025).
8. *208 дітей загинули в Україні через збройну агресію РФ, 387 – поранено.* URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/826520.html> (дата звернення: 23.04.2022).